

PREUVJETI I MOGUĆNOSTI SLAVLJENJA EUHARISTIJE

Bono Zvonimir ŠAGI

Unatoč metodološkom nedostatku, temu očito moramo zahvatiti vrlo široko ako je hoćemo pastoralno obraditi. U pastoralnoj su praksi neke stvari tako usko povezane da ih i u općem razlaganju nužno moramo uzimati zajedno. Zbog toga nećemo moći sve što na taj način ulazi u opseg teme obraditi jednako iscrpno. Nešto ćemo tek spomenuti-iznijeti radi cjeline – da se lakše uvidi povezanost prakse.

Odmah se na početku nameće pitanje: što se misli pod pojmom preuvjeti? Vjerujem da nismo baš naročito suglasni kad razmišljamo o onom što prethodno moramo učiniti za uspješno i djelotvorno slavljenje euharistije, bilo osobno kao pojedinci bilo kao zajednica bilo kao predsjedatelji, predvodnici, animatori samog slavljenja, što sve zajedno na ovaj ili onaj način ulazi u krug ovih razmišljanja o preuvjetima. Jamačno, mnogi najprije pomisle na one uvjete koji se traže za primanje pričesti što, dakako, i jest u samom središtu euharistije kao gozbe imajući stalno na pameti Apostolovu opomenu u 1. Kor 11,28–30. No ipak, istinsko slavljenje euharistije kao „djela Krista i hijerarhijski uređenog Božjega naroda” – Crkve¹ uključuje i zahtijeva ispunjenje i još čitav niz drugih pretpostavki i uvjeta. Mnogo toga nezaobilazno ovisi o aktivnosti, žaru i autentičnoj revnosti onih kojima je Gospodin posvećenjem povjerio taj uzvišeni misterij – kruh života da ga oni drugima dijele.

Polazimo zato od osnovnog cilja liturgijske obnove II. vatikanskog koncila, tj. „da se svi vjernici privedu k punom, svjesnom i djelatnom sudjelovanju u liturgijskom slavlju” (SC 14), što se na osobit način odnosi na euharistiju koja je „središte svega kršćanskog života kako opće Crkve tako mjesne a i pojedinog vjernika”.²

Što sve mora ući u igru da bi se postiglo to puno, svjesno i aktivno sudjelovanje sudionika u euharistijskom slavlju, da ono postane doista izvor koji „izljuje na nas milost te se s najvećim uspjehom postizava ono posvećenje ljudi i proslava Boga u Kristu, prema čemu se, kao prema svojoj svrsi, stječu sva druga djela Crk-

1 Usp. *Opća uredba R. misala*, br. 1. – Izdanje KS, Zgb. 1980.

2 Nav. mj.

ve”³ To pitanje mora zauzimati povlašteno mjesto u svakom konkretnom oblikovanju pastoralne prakse. Kroz svrhu uspješne euharistije provjeravaju se konkretni oblici našeg pastoralnog djelovanja. U tom smislu liturgijska reforma mora prije svega biti *pastoralna*, ako hoće postići željeni cilj. Čini se da upravo zato Tridentski koncil nije postigao više od poluspjeha u svojoj liturgijskoj reformi, kako primjećuje Philippe Ruillard, jer je njegova reforma bila „odviše znanstvena, previše tehnička, a nedovoljno pastoralna”.⁴ II. vatikanski koncil, kako je vidljivo iz već citirane svrhe liturgijske obnove (SC 14), svoju je liturgijsku reformu intonirao strogo pastoralno. Očito se stoga glavna stvar te obnove mora događati u samoj kršćanskoj zajednici. Prema tome, liturgijski zakonodavac mora tražiti onakve liturgijske oblike koji mogu motivirati i pokretati vjernike prema što dubljem i što uspješnijem sudjelovanju u euharistiji, a neposredni pastoralac mora nastojati da ih što vjernije, ali kreativno, unese u svakodnevnu životnu praksu kršćanske zajednice. On mora tražiti i pronalaziti uočljive priključke na stvaran život zajednice, tako da euharistija postane u stvarnoj funkciji izgrađivanja života zajednice.

Velik je dio toga na općem crkvenom planu već učinjeno tokom ovih pokoncilskih godina. Možda nismo ni dovoljno svjesni kako su u stvari učinjene velike promjene. Te su promjene otvarale mogućnosti razumijevanju i dubljem subjektivnom uključenju svakog pojedinog vjernika i kršćanskih zajednica s objektivne točke gledanja. Tako se već izmijenila kompletna institucionalna, objektivna slika liturgije, ono što smo nazivali rubrikama, cjelokupni obredni instrumentarij. Uklonjena je jezična barijera koja je najviše priječila živo sudjelovanje naroda. Time je Crkva učinila i drugu jezičnu revoluciju, ravnu onoj potkraj 4.st. kad je iz grčkog jezika prešla na latinski,⁵ no sada još i više, jer se, prihvativši sve jezike kao liturgijske, oslobodila kulturne predrasude staroga grčko-rimskog svijeta. Otvara se mogućnost prilagodbi raznim kulturama, zbog čega opći oblici institucionalne liturgije postaju ponovno jednostavniji i prilagodljiviji.

Ipak, mada su se dogodile tolike korisne promjene sa strane liturgijskog zakonodavstva, moramo se pitati da li su one dosta duboko zahvatile same kršćanske zajednice, tako da bi odatle nastajao onaj duhovni preporod kojem su se koncilski oci s pravom nadali. Autentične reforme jednostavno nema, ako njena novost ne prožme svijet kršćanske zajednice, ako osnovne kršćanske zajednice ne uvide njenu potrebu. Odluke zakonodavca, koliko god one bile lijepe, nemaju ploda ako ne padnu na dovoljno pogodno tlo.⁶

Možda je još uvijek cijela obnova ostala na vanjštini. Bila se pojavila u početku velika euforija u raznim eksperimentima koje nije pratila dosta duboka teološka refleksija, pa je na žalost došlo do dosta izrazitog osjećaja frustracije nad liturgijom kao takvom. Osobito su svećenici bili zahvaćeni nekom čudnovatom površ-

3 Usp. *Sacr. Conc.* br. 10.

4 PHILIPPE RUIILLARD OSB, *Osamnaest stoljeća liturgijske reforme* – Svesci KS, 1/1967, str. 56.

5 Usp. CYRILLE VOGEL, *Alienazione del culto nei confronti della comunità cristiana*, Concilium 2/1967., str. 25.

6 PHILIPPE RUIILLARD, n. čl., str. 57.

nošću u odnosu na svoju liturgijsku službu. Nerijetko se pojedinima činilo da sve što se u liturgiji čini za suvremena čovjeka nema pravog duhovnog priključka,⁷ da je u svojim izražajnim sredstvima nerazumljivo. Izmijenili smo jezik, govorilo se, ali nismo prilagodili simboliku. Treba tragati za doživljajnijim u liturgiji, a u tom se zahtjevu krila opasnost gubljenja smisla za duboko vjersku, teološko-povijesnu dimenziju koja se čini bitnom u kršćanskoj liturgiji. Zato su ove pokoncilске godine uz nesumnjive uspjehe pratile i sjene.⁸ Potrebno je, dakle, neprestano u pastoralu nastojati oko produbljivanja. U liturgiji se doduše uvijek nalazi neka, nazovimo je tako, teološka intuicija, ali upravo je zato potrebno odgajati u svim vjernicima sposobnost refleksije, što za same svećenike biva *conditio sine qua non*, da bi ta „intuicija” postala oplodujuća na svim sektorima kršćanskog života, kako bi se liturgija ukazala čovjeku korisnom i potrebnom.

Kad se govori o razmišljanju o preduvjetima i pretpostavkama slavljenja euharistije, mislim da nam je potrebno iznova imati pred očima cijelo to pokoncilsko vrijeme obnove. Zato sam ga i s ovo par rečenica natuknuo. Ostala predavanja će, nadam se, o tome mnogo više reći. Za ovu je temu dovoljno samo još jednom naglasiti da je kontinuirano produbljivanje liturgijske obnove još uvijek ne samo potrebno, nego osnovni preduvjet za uspješno slavljenje euharistije u konkretnosti kršćanske zajednice.

Budući da temi prilazimo pastoralno, cijelu ćemo problematiku rasporediti na tri poglavlja:

- I/ preduvjeti ili pretpostavke
- II/ problemi sadašnje situacije
- III/ zahtjevi i mogućnosti

I. PREDUVJETI ILI PRETPOSTAVKE

Svaki puta kad se skupimo na euharistijsko slavlje ili, kako to rasprostranijim izrazom kažemo, da slavimo misu pretpostavljamo da su ispunjeni neki uvjeti od kojih su pojedini tako bitni da bez njih euharistije uopće ne bi bilo ili ne bi bila potpuna. Tako je npr. neophodan valjano zaređen biskup ili svećenik, kruh, vino itd. O tim i takvim preduvjetima ovdje neću govoriti, jer je to evidentno iz samog euharistijskog sakramenta kao ustanove Gospodinove o čemu govori teološko predavanje. Nas zanimaju one pretpostavke i uvjeti koji se nalaze na liniji onog „*ex opere operantis*”, dakle, što se traži za plodonosno slavljenje i pričesništvo u euharistiji s naše ljudske strane, tj. što mi moramo činiti. Razvrstat ćemo sve to u dvije kategorije:

1. SUBJEKTIVNI (UNUTARNJI) UVJETI

Pita se što se sve traži od sudionika u euharistiji da bi se moglo reći da su osobno uključeni, da osobno slave? Kakvo mora biti njihovo duhovno raspoloženje?

⁷ Usp. *Treća sinoda biskupa*, D 35, KS, Zagreb, str. 7.

⁸ Vidi o tome: JNOS BIFFI, *Vita liturgica della Chiesa oggi*, u *La rivista del clero Italiano* 3/1977., str. 194–200.

Svima je jasno da bez osobnog unutarnjeg raspoloženja za „svjesno, puno i aktivno” sudjelovanje u euharistiji samo slavlje ostaje na razini prazne, više-manje uspješne religiozne ceremonije. Očigledno je da osobno duhovno raspoloženje predstavlja osnovni preduvjet našega slavljenja. Zato se i većina našeg pastoralnog nastojanja mora usmjeriti prema postizanju toga raspoloženja. Kako dovesti svakog vjernika do takve kršćanske zrelosti da bude sposoban za punu euharistiju, je središnje pitanje naše pastoralne prakse.

Nabrojimo najprije što sve uključuje u sebi to duhovno raspoloženje sa strane subjekta u misnom slavlju.

a) *Vjera*. Ona predstavlja prvi temeljni element onog osobnog raspoloženja kojim čovjek pristupa Kristu Uskrsnulom, prisutnom u svetkovanju euharistije – u misi koja je čin ne samo Krista nego i Crkve.⁹ Ta je vjera potrebna za svjesno su-prinošenje žrtve, slavljenje spomenčina smrti i uskrsnuća Gospodinova i za pričesništvo na svetoj gozbi na kojoj zajedničkim blagovanjem Tijela i Krvi Gospodnje narod Božji biva dionikom dobara Kristove pashalne žrtve. Euharistija je u najjemenitijem smislu sakrament vjere, što najljepše izriče uslik „misterium fidei” na najvišoj točki misnog slavlja. Ona zato pretpostavlja vjeru, jača je i privodi vrhuncu. Budući da euharistija u vjeri i nadi predskazuje i pretječe eshatološku gozbu u kraljevstvu Božjem,¹⁰ u primanju tijela i krvi predstavlja već ovdje konačno opravdanje. Opravdanja pak nema bez vjere pa prema tome nema ni plodonosnog primanja.¹¹

Ne ulazeći sada dublje u teološka razmišljanja, za pastoral je važno naglasiti da neophodna vjera koju mora imati kao osobno raspoloženje svaki sudionik u euharistijskom slavlju, mora biti svjesna, tj. mora biti izričita i uključivati minimalno znanje. Crkva je u tom smislu uvijek inzistirala i na izričitoj ispovijesti vjere, što se i danas čini u misi, a i u drugim sakramentima vjere (krst, potvrda). Osobito je važno da se izričito vjeruje u stvarnu prisutnost Kristovu u euharistiji. Tu prisutnost uputa *Eucharisticum Mysterium* tumači na četiri načina: u zboru vjernika, u Riječi, službeniku (svećeniku) i najvišem stupnju pod euharistijskim prilikama. (br. 9) Ta osobna vjera mora biti i zajednička, tj. mora se moći i zajedničkim načinom iskazivati. Oni koji zajedno slave Euharistiju neminovno moraju posjedovati jedinstvo vjere u ono što slave bar u bitnome, tj. da vjeruju u Kristovu prisutnost. Ovaj je sakrament vjere u isto vrijeme i sakrament Crkve-zajedništva, otajstvenog jedinstva sinova Božjih. Ovo jedinstvo euharistijske vjere dolazi osobito u obzir u ekumenskim razmišljanjima i u pravilima za interkomuniju.¹²

b) *Crkveno zajedništvo*. Osim vjere koja je potrebna za puno slavljenje euharistije u zrelijem (svjesnijem) obliku nego za ostale sakramente, nužno je da vjernik ima bar minimalnu (početnu) svijest *crkvenog zajedništva te osjećaj pripadnosti* crkvenoj zajednici. Zajednička vjera u prisutnog Gospodina u misnoj žrtvi kao prvi plod mora iskazivati bratsku sjedinjenost kršćana. Euharistija je središnji čin Crkve

9 Usp. *Uputa o štovanju presv. Euharistije*, 3 c, Zgb., KS, D 59, str. 7.

10 Ondje 3a.

11 BERNHARD HÄRING, *Kristov zakon* 2, Zgb., KS 1980., str. 199.

12 Ibidem.

kao zajednice, to je sastanak naroda Božjeg sa svojim Gospodinom. U sakramentu euharistijskog kruha predočuje se i izvršuje jedinstvo vjernika koji tvore jedno tijelo u Kristu (1 Kor 11,17). Svi su ljudi pozvani na ovo sjedinjenje s Kristom... (LG 3). Sva je euharistija zajedništvo u otkupiteljskoj nakani i djelu Kristovu. Ona je aktivno zajedništvo u snazi i radosti Duha Svetoga u Kristu raspetom i uskrsnom.¹³ Krist je spomenčin svoje muke, smrti i uskrsnuća predao Crkvi sve dok on ne dođe, zato Crkva čini euharistiju, ali i Euharistija čini Crkvu, tu je Crkva u svom pravom životnom elementu.¹⁴ Prva je Crkva inzistirala na bratskom zajedništvu, kako vidimo iz Dj. ap. „jedno srce i jedna duša” (Dj 4,32–34), čak tako daleko da su ujedinili svoja materijalna dobra. U prvim stoljećima Crkve, dok se euharistija slavila pretežno u vjerničkim kućama ili na grobovima mučenika,¹⁵ to zajedništvo je lakše dolazilo do intimnijeg bratskog izraza (iako nalazimo već različite oblike), nego što to može doći danas u jednom velikom skupu. No bez zajednice nema nikad punog, svjesnog i aktivnog sudjelovanja.

Neophodno je zato da svaki vjernik uveden u vjeru bude uveden u vjeru Crkve – zajednice koja do svog punog izraza dolazi u euharistiji, tj. da bude uveden u euharistijsku zajednicu. Ta pak euharistijska zajednica mora biti nešto konkretno, što se može doživjeti. To znači da svaki vjernik, uveden u slavljenje euharistije, mora već steći neko svoje mjesto u kršćanskoj zajednici, mora već posjedovati neki osjećaj pripadnosti.¹⁶

Rekli smo da je nužna početna svijest toga zajedništva, jer mada je to zajedništvo otajstveno, ipak je u konkretnosti podvrgnuto stupnjevitom rastu. Ono se ujedno gradi euharistijom. Zato se u svakom vjerniku, uvođenjem u slavljenje euharistije mora odgojiti težnja za produbljjenjem bratskog zajedništva sve do jedinstva u Kristu prema volji Božjoj. Budući da je Kristova žrtva za sve ljude, misa ima univerzalni karakter, zato i jedinstvo, bratstvo u Kristu mora težiti za univerzalnim. Svaki sudionik u euharistiji mora težiti za tim da doprinese svoj dio zajedništvu cijelog ljudskog roda. Svako euharistijsko slavlje i svaka pričest mora biti ujedno obveza i posvećenje za jedinstvo kršćana i ljudi.¹⁷

c) *Sjaj milosnog života – obraćenje*. Uputa o štovanju euharistijskog misterija kaže da „sudjelovanje u misi jest savršenije kad vjernici, ispravno raspoloženi, u samoj misi sakramentalno prime Tijelo Gospodinovo, pokoravajući se njegovim riječima: „Uzmite i jedite” (br. 12). Misna žrtva ostvaruje učinak samo u onima koji se po vjeri i ljubavi sjedine s mukom Kristovom....¹⁸ Što se traži za ispravno duhovno raspoloženje da bi se plodonosno mogla primiti pričest? Ozbiljno odstranjenje svih zapreka za primanje milosnog života.¹⁹ To znači da se čovjek treba na-

13 M. THURIAN, *L'Eucaristia*, A. V. E., Roma 1971., str. 275.

14 IVAN PAVAO II., *Večera Gospodnja*, D 58, KS, Zagreb, str. 10.

15 Usp. ROBERTO TURA, *Dall'Eucaristia domestica alla Messa Basilicale*, u *Dizionario Teologico interdisciplinare*, Marietti 1977., str. 150.

16 Vidi: *Inicijacija*, br. 248. – KS, Zgb., str. 104.

17 Usp. B. HÄRING, n. dj., str. 265.

18 Usp. SV. TOMA AKV., *Summa Th. III.*, qu. 79 a 7 ad 2; u *Uputa...* str. 13.

19 Vidi: B. HÄRING, N. dj., str. 200.

ći u stanju milosti, tj. bez teškog (smrtnog) grijeha. „Onima koji se hoće pričestiti, kaže „Uputa”, treba dozvati u pamet... zapovijed: „Neka čovjek sam sebe ispita” (1 Kor 11,28). A običaj Crkve kaže da je potrebno takvo ispitivanje, da nitko svjestan smrtnog grijeha, kako god smatramo da je raskajan, ne pristupi sv. euharistiji a da prije ne obavi sakramentalnu ispovijed (br. 25). Tako je to odredio Tridentinski sabor.²⁰ Nije uvijek lako u praksi usklađivati ovu odredbu o prethodnoj ispovijedi i želju da po mogućnosti svi sudionici euharistijskog slavlja pristupe pričesti, jer nema uvijek na raspolaganju dovoljno ispovjednika, a ni samim vjernicima nije uvijek lako razlikovati teški i laki grijeh. Ponekad se ne usude pristupiti ni zbog sitnica.

Vidimo da je kroz povijest Crkva primjenjivala različitu penitencijalnu disciplinu i različitu strogost. No unatoč toj različitosti, uvijek je bilo potrebno samoispitivanje i čistoća savjesti. Teški grijeh čini čovjeka nesposobnim za zajedništvo s Kristom, zato se istinsko obraćenje od počinjenih grijeha uvijek pretpostavlja. Ipak se ne bi smjelo previše uskogrudno tumačiti mogućnost primanja pričesti. Sadašnja penitencijalna disciplina – obnovljeni red pokore – ako se pravilno primijeni, može u velikoj mjeri doprinijeti da vjernici lakše mogu rasuditi kada smiju blagovati. Dosadašnja je praksa ponegdje pogodovala pretjeranoj uskogrudnosti. Iako se redovno svaki teški grijeh mora prethodno ispovijediti, ipak nas iskustvo uči da nema tako mnogo teškog grijeha u osobnoj savjesti koliko se u misi vjernici katkad malo pričešćuju. Često se u svijesti vjernika fiksira shvaćanje: ispovijed-pričest, kao da svakoj pričesti mora prethoditi ispovijed! Mislim da se u praksi mora malo više prepustiti sudu *osobne savjesti* – neka svatko sam sebe ispita (1 Kor 11,28).

S druge pak strane svaki laksizam i nedostatak samoispita u odnosu na pričest bio bi vrlo poguban. Ako se u nekoj zajednici forsira *masovna* pričest bez samoselekcije, često se postepeno gubi svaka dublja motivacija sudjelovanja u ovom otajstvu, sve ostaje na vanjštini.

d) *Spremnost na kult*. Svatko, svetkujući Euharistiju, osobito primajući Tijelo Kristovo, mora biti spreman izvršiti čin štovanja Boga, da prinoseći sama sebe u Kristu oda hvalu Bogu; To znači, nije dovoljno samo ljudsko zajedništvo braće, već biti s Gospodinom, zahvaljivati i slaviti Boga. Ta kulturna raspoloživost srca upućuje svakog vjernika na stalni odnos ljubavi prema Bogu. Euharistija je u eminentnom smislu kulturni čin naroda Božjega s Kristom svećenikom. U slavljenju se ta spremnost vidljivo izriče.

U samom liturgijskom slavljenju euharistije Crkva se služi obredima i simbolima. Njima se izražava ona kao zajednica. Sva ta izražajna sredstva pomažu svakom pojedinom vjerniku da se osobno uključi u žrtvu hvale. Potrebno je zato bar minimalno prethodno poznavanje i razumijevanje tih izražajnih sredstava Crkve. Spada na inicijaciju vjernika u euharistiju da nauči sudjelovati u liturgiji.

e) *Povezanost sa životom*. Svako slavljenje sakramenata pa i primanje Tijela i Krvi Gospodnje ostalo bi prazni obred, ako se ne bi svjesno povezano sa svakod-

20 Vidi: T. ŠAGI-BUNIĆ, *Sakramenat pokore – dokumenti crkvenog naučiteljstva*, KS, Zgb., – Svjedočenje 104/1976., str. 3.

nevnim životom. Vjernik živi od ovoga kruha Života. Kad je riječ o potrebnom raspoloženju, onda se od vjernika u času samog pristupa ovom stolu traži poslušna spremnost da nam se život suobliči onome s kojim, primajući ga, postajemo jedno Tijelo. Lijepo kaže Ivan Pavao II. da u euharistiji „ne samo da spoznajemo ljubav nego i sami počinjemo ljubiti. Ulazimo, da tako reknemo, na put ljubavi i njime odsada napredujemo. Ljubav koja se u nama rađa iz euharistije, po njoj se također u nama dulje razvija, produbljuje i utvrđuje”.²¹

Za pastoralni rad potreban je osjećaj za konkretno u vodstvu i animaciji, da se slavljenje uvijek dovoljno ozbiljno povezuje sa svakodnevnim životom konkretne zajednice. Tome u velikoj mjeri pridonosi služba riječi, koja je sa samom Euharistijom jedinstveni čin.

2. OBJEKTIVNI (OBREDNI) PREDUVJETI

Sa strane samog liturgijskog izvođenja i sa strane sveukupne obrednosti potrebno je voditi računa o nužnim elementima. Ti elementi moraju sačinjavati pastoralnu akciju u vezi s misom i predstavljaju preduvjet oživotvorenja onih duhovnih preduvjeta o kojima smo do sada govorili.

Prije svega, euharistijsko slavlje kao središnji čin Crkve, djelo Krista i hijerarhijski uređenog Božjeg naroda, mora se u praksi uzimati također *institucionalno*. To je službeni čin. Zato su se svi sudionici dužni držati nužnih, obaveznih liturgijskih normi. Postoje i moraju postojati okviri koji se ne smiju prekoračiti. Liturgija nije privatna stvar. Poštivanje institucionalnog okvira liturgijskog slavlja smatramo po sebi razumljivim. Mi, dakle, nećemo posebno ovdje o tome govoriti. Ističemo manje očite elemente na koje pastoralni svećenici moraju obratiti svoju pažnju da bi potpomogli puno, svjesno i aktivno sudjelovanje vjernika u misi. Evo nekih:

a) *Organiziranje (oblikovanje) liturgijskog skupa*. Svaka misa mora u svom izvođenju odražavati otajstvenu stvarnost i na fenomenalan-uočljiv način. Tri su riječi kao natuknice za ovu vidljivu stranu mise značajne: *sastanak, žrtva, gozba*. One se u svom značenju, koje im u misi pridajemo, međusobno prožimaju. Dovoljno su prisutne u pokoncilskim dokumentima.²² Sa stanovišta samog izvođenja čini se ključnim dati misi oblik sastanka zajednice, skupa, zbora koji slavi...Prva je zato briga kad se priprema euharistijsko slavlje, oformiti tu zajednicu, sastanak, skup (zbor) na dovoljno konkretan način. To s objektivnog gledišta predstavlja osnovni preduvjet za puno, svjesno i aktivno slavljenje i prema tome jednu od osnovnih zadaća službe prezbitera kao predvodnika i predsjedatelja. Sam obred pretpostavlja prethodnu akciju okupljanja zajednice, što svojim uvodnim dijelom znakovito izražava.

Što u stvari znači oblikovati liturgijski skup? Prije svega, stvoriti atmosferu da se svi sudionici mogu osjetiti kao na stvarnom sastanku s Kristom, čiju prisutnost njihovo međusobno bratstvo označuje. To znači da se mora nastojati oko toga

²¹ *Večera Gospodnja*, br. 5, str. 12.

²² *Uputa o štovanju ...* br. 9, str. 10.

kako bi svatko mogao doći do osjećaja da je poznat i primljen u zajednici i do realne mogućnosti vlastitog uključanja u sam liturgijski čin. Da bi se to uistinu moglo ostvariti, potrebno je liturgijski skup promatrati kao akciju kršćanske zajednice ukoliko predstavlja javnu crkvenu instituciju na bazi vjere, kao akciju zajednice konkretnih osoba koje sačinjavaju grupu, kao akciju u povijesti po kojoj se mi sada identificiramo s onima prije nas i s onima poslije nas.²³ Liturgijska zajednica (skup) polazi od vjere ili, bolje, ona je sama ispovijest vjere. U sebi sadrži tri bitna elementa: vjeru, riječ (dijalog) i bratsku ljubav, koje istovremeno ostvaruje. Snagom Duha Svetoga u zajedništvu Kristova Tijela po bratskoj ljubavi (caritas) neprestano afirmira svoj partikularni „biti u povijesti“. Ovo je nužno imati na pameti uvijek kad se traže konkretni oblici liturgijske zajednice (skupa), jer je po samoj naravi stvari jasno da svaki liturgijski skup predstavlja inače i određenu posebnost o kojoj se mora voditi računa. Svaka liturgijska zajednica pomalo oscilira između homogenosti i heterogenosti, zato je potrebno poštivati njenu višedimenzionalnost, da bi mogla biti pravi bratski sastanak koji omogućuje potpunu participaciju u otajstvu vjere.

Prema toj konkretnoj situaciji očito je da svi liturgijski skupovi ne mogu biti isti. Postoje zato, kako popularno kažemo, razne mise koje moraju odražavati razinu zajednice (institucije). Mi se ovdje posebno zaustavljamo na župskoj razini kao za sada osnovnoj.

Privilegirano mjesto pripada tzv. župskoj misi, koja predstavlja skup mjesne crkve okupljene oko župnika kao biskupova zamjenika u nekom mjestu. Ona uvijek ima malo svečaniji karakter. Mora se tako organizirati da pruži sliku obitelji i odrazi obiteljsku atmosferu. Uputa o štovanju euharistijskog misterija kaže među ostalim: „treba da se slavljenja koja se obavljaju u drugim crkvama i kapelama usklade s celebracijom u župskoj crkvi, tako da to bude na pomoć pastoralnoj akciji.“²⁴ Sve mise u župi se moraju tako organizirati da budu na korist župnoj zajednici kao osnovnoj pastoralnoj strukturi u Crkvi.

Na razini župe mogu se, a katkad i moraju, organizirati i manji liturgijski skupovi (mise) za posebne kategorije vjernika ili u pojedine prigode, kao i mise uz podjelivanje sakramenata (krštenja, potvrde, ženidbe, pomazanja). Misa se može služiti i u vjerničkim kućama npr. kad se dijeli viaticum. Ove je mogućnosti potrebno još uvijek isticati jer u praksi ni izdaleka nisu iskorištene.

Liturgijski skup treba dobro obredno uigrati, već prema njegovu profilu i mogućnostima. Naročito valja istaknuti potrebu da se baš iz toga skupa nađu suradnici – ministranti, čitači itd. Liturgijski skup nije nikako organiziran ako prezbiter sam sve radi: čita, pjeva, govori... Dakako, predstavlja golemi teret i odgovornost za svakog svećenika koji redovno predsjedava nekoj zajednici vjernika da svaki liturgijski skup (misu) organizira vodeći računa o svim posebnostima sudionika i prigodnih okolnosti. Ali ako se propusti to oblikovanje liturgijske zajednice i svakog skupa napose, samo euharistijsko slavlje ostaje kmje, te iako pojedinci mogu

23 Više o tome: PEDRO TENA, L'assemblea liturgica e il suo presidente, Concilium 2/1972., str. 63.

24 Uputa ... br. 26.

pobožno pratiti misu, ipak euharistijsko slavlje ne može doći do punog izražaja u svemu svom bogatstvu i učinkovitosti.

b) *Instrumentarij*. Od toga se osvrćemo samo na liturgijske knjige. Kako se služiti knjigama? Prije svega treba ih dobro poznavati. One sada više ne predstavljaju statički obredni elemenat. U njima se nalazi toliko bogatstvo mogućnosti da je prava šteta to ne poznavati. Treba se boriti protiv pravljenja skraćena iz liturgijskih knjiga. (Budući da će o tome biti posebno predavanje, ja to samo spominjem). Spominjem pak zato što mi se čini da jedni još uvijek te knjige drže na rubricistički način kao i one prije Koncila, a drugi poneseni većom slobodom misle da mogu izmisliti tobože jasnije molitve itd., što je često daleko slabije (praznije) nego da su se poslužili knjigom i mnoštvom varijacija koje tamo postoje. Jedni i drugi premalo koriste bogatstvo sadržaja i obilje varijacija.

c) *Režija blagdana i mise*. Mislim da je vrlo važno shvatiti da se središnji blagdani (Vazam i Božić) posebno prethodno pripremaju u zajednici i da blagdanska misa mora odražavati tu prethodnu pripravu. Na žalost, mi još uvijek za blagdane sve pripremimo počevši od dekora do blagdanskog ručka, samo liturgiju prepuštamo neposrednoj improvizaciji ili uhodanoj rutini. Spomenuta vremena blagdanske priprave (advenat i korizma) još uvijek nisu u pastoralu dovoljno valorizirana i korištena u smislu oblikovanja liturgijske zajednice.

U režiranju blagdanske ili nedjeljne mise važno je voditi računa o sposobnosti i posebnosti sudionika, što se mora očitovati posebno u izboru tekstova i pripremi nagovora, komentara, homilije. U samoj pripravi treba naći mjesta za sudjelovanje vjernika. Ako oni sudjeluju u samoj pripravi (režiji) mise, lakše se stvara bratska atmosfera, nužna za dobro odvijanje svakog liturgijskog skupa.

d) „*Čitkost*“ *simbola i znakova*. Liturgija se služi znakovima i simbolima. Čini mi se da u ovom trenutku moramo u pastoralnoj praksi s većom odgovornošću i kreativnošću prilaziti tim izražajnim sredstvima Crkve. To je povezano s problemom traganja za novim govorom, razumljivim industrijskoj, urbanoj kulturi. Često se čuje da su znakovi i simboli, kao i sav govor kojim se služimo u liturgiji, zastarjeli i današnjem čovjeku nerazumljivi. Ima, svakako, u tim prigovorima pojednostavljenog pretjerivanja. Možda i nije problem toliko u samim tim znakovima i simbolima, već u tome kako se njima služimo. Svaka zajednica (narod) mora imati svoj vlastiti govor, koji uključuje neku konvenciju, neke žive obrasce po kojima se identificira i kroz povijest. Taj se govor mora naučiti kao materinji jezik. Mislim, stoga, da se mi u liturgiji premalo izražajno služimo znakovima i simbolima. Ponekad je dobro iz prikrajka crkve promatrati kako se to radi, osobito kako to rade svećenici, pa postaje jasnije zašto su ti znakovi nerazumljivi.

Pokoncilska je liturgija prijelazom na narodne jezike postala uistinu dostupna svakom sudioniku, ali se baš zbog veće mogućnosti razumijevanja od tih istih sudionika, napose predvodnika, mnogo više traži. Znakove obično prati riječ i oni se međusobno tumače – zajedno izriču značenje. Izvođenje zato biva bitnim upravo na liniji izražajnosti kao prenošenja poruke.

Treba više naravnog realizma u znakovnom izražavanju. Osnovni euharistijski znakovi i simboli uzeti su iz stvarnog ljudskog života, pa zato ne smiju izvođenjem

biti odvučeni u neku mističnu sferu, ali s druge strane ne smiju biti toliko očišćeni od svega „svetoga“ da bi pali u banalnost.

U sadašnjem pastoralu slavljenja mise još uvijek se ne pridaje dovoljna pažnja svim mogućnostima dobrog, izražajnog izvođenja. Treba naučiti ne samo pjevati (njemu se s pravom pridaje mnogo pažnje), nego i klicati,²⁵ čitati, govoriti, činiti geste... da to bude izražajno i dostojanstveno.

II. PROBLEMI SADAŠNJE SITUACIJE

Nakon što smo nabrojili neke pretpostavke ili preduvjete o kojima pastoral mora voditi računa, obazrimo se sada bar letimice na pastoralno – sociološku situaciju u nas iz koje niču problemi naše sadašnje prakse. Iznijet ću to na temelju jednostavnog uočavanja jer, na žalost, nemamo za to potrebnih istraživanja.

1. PROBLEM „ŽIVE“ VJERE I OSJEĆAJA CRKVE PRIPADNOSTI

Vjeru i identifikaciju s Crkvom s pravom prosuđujemo u odnosu na slavljenje euharistije, osobito nedjeljne. S obzirom na živu vjeru danas imamo osobito težak problem. Obično konstatiramo, promatrajući vjernike koji se okupljaju po pojedinim našim mjestima, da je njihova vjera više sociološki uvjetovana nego što predstavlja osobno osvjedočenje. Redovno je ta vjera nedovoljno, recimo tako, kršćanski pročišćena; pomiješana je s raznim elementima koji se katkad iskazuju kao magijski (npr. misa se previše promatra u njenoj učinkovitosti 'ex opere operato' – kao zaštita u raznim nevoljama...)

Iz takve su vjere sudionici euharistijskog slavlja krmje ili pogrešno motivirani. Ne slave da bi bili zajedno s Gospodinom i braćom, da bi bili s njime jedno tijelo, već da zadobiju ovu ili onu milost. Dakako, i taj prosbeni karakter ima svoje mjesto u misi, ali tek u sklopu punog značenja spomenčina Gospodinova. Vjerojatno je rubricistička liturgijska praksa u prošlosti pogodovala da se u svijesti vjernika euharistijskom otajstvu pridaje to krmje značenje. Očigledno se pastoralna djelatnost ne može zadovoljiti slavljenjem samo na bazi sociološke vjere i krmje motivacije koja iz nje proizlazi. Ipak se toj i takvoj vjeri ne smije odricati svaka vrijednost. Na njoj moramo graditi novo buđenje vjere, obnovljene istinite motivacije. Jedno od temeljnih nastojanja u svemu sakramentalnom pastoralu sastoji se u tom buđenju osobne vjere, kakva je preduvjet plodotvornog izgrađivanja Crkve – Što se događa u Euharistiji – s Kristom u Duhu Svetom.

Drugi je problem *identifikacija* s Kristom i Crkvom. Već je na ovom Tjednu bilo dosta rečeno kako su prva stoljeća Crkve bila prožeta euharistijom kao simbolom kršćanske identifikacije. Za kršćane je samo po sebi bilo jasno da se „biti kršćanin“ u praksi iskazuje i potvrđuje sudjelovanjem u nedjeljnoj euharistiji i svemu

25 Šteta je što se forma klicanja često pretvara u pjevanje. Na taj se način gubi ono osnovno u pokliku – spontanost, izraz stvarnog raspoloženja skupa (zajednice). Ukoliko se klicanje shvati kao pjevanje, to bi pjevanje moralo imati sasvim osobiti melodijski oblik da se ne spriječi spontani i raznoliki izjev pobožnog srca vjernika.

što je od tog sastanka slijedilo u svakodnevnom životu. No, tijekom vremena, kad se Crkva poistovjetila više-manje s vlašću, s tzv. kršćanskim društvom, mjesto i simbol identifikacije odmaknuo se od euharistije. Ona prestaje biti stvaran izraz zajedništva, gubi sve više izgled sastanka s Kristom i braćom. Danas postoje kršćani koji uopće ne smatraju da im nešto nedostaje ako ne slave euharistiju. Zapovijed kojoj je crkvena vlast pribjegli u određeno doba, danas više ne pomaže ništa.

Naša sadašnja praksa prolazi kroz procjep dvaju teških pitanja: da li i kako slaviti euharistiju sa svima koji dođu na naša liturgijska mjesta nepovoljno ili pogrešno motivirani i što s onima koji ne dolaze ili ne osjećaju potrebe za to?

Mi ovdje ne možemo odgovoriti na ova pitanja tako da bismo dali praktično upotrebljiv kriterijum, ali možemo ukazati bar na dvije, čini se, ključne odrednice za impostaciju nove crkvene prakse u vezi s tim.

Prvo se čini potrebnim iznova s nekom upomošću postavljati temelje euharistijskoj zajednici i u samoj sadašnjoj kršćanskoj zajednici. To znači da sadašnje kršćanske zajednice tipa župe moraju steći novu kršćansku samosvijest, dostatno diferenciranu od sociološke zajednice s kojom se djelomično još uvijek poklapaju. Npr. osjećaj pripadanja nekom mjestu ili kraju nije više dostatan za kršćansku identifikaciju.

Drugo što treba osobito naglasiti jest potreba *nove evangelizacije*. Sociološki prijenosnici kršćanstva nisu više dovoljni da bi se moglo dogoditi te euharistija postane vrelo, nadahnuće i znak raspoznavanja kršćana u ovom suvremenom sekulariziranom svijetu. Ta nova evangelizacija mora počinjati od sadašnjeg života ljudi.

2. PUČKA RELIGIOZNOST

Ovo tek spominjem kako bih upozorio na korisnost i važnost istraživanja naše pučke religioznosti. Treba u praksi istražiti one pozitivne elemente koji još žive u našem narodu, inspirirani vjekovnim slavljenjem euharistije. Mi smo bar malo izmicali latinskom jeziku pa su nastale i neke, nazovimo ih tako, „pučke liturgije”, a i mnogi su liturgijski elementi živjeli u narodnim običajima uz slavljenje blagdana. Dosta je pučkih elemenata živjelo u samoj službenoj liturgiji. Kućna liturgija u našim obiteljima sadrži vrlo vrijedne elemente i za sadašnju obnovu.

Na podlozi tih pozitivnih elemenata pučke religioznosti, iako su unekoliko i iskrivljeni, može se lakše provesti i nova evangelizacija, čiju smo potrebu uočili.

3. OPASNOST INDIVIDUALIZACIJE SLAVLJENJA

Možda o tome ne bismo trebali govoriti, ali ipak se čini da problem još nije prevladan. Svaka je misa čin Krista i Crkve, pa i kad je slavi samo jedan svećenik u osobitim okolnostima bez prisutnosti naroda. O tom nema spora, ali upravo iz te spoznaje slijedi da je zajednica (zajedništvo) bitna dimenzija euharistijskog slavlja ako misu ne želimo pretjerano instrumentalizirati i s njom manipulirati. Kroz povijest se bilo dogodilo da se misa često slavila i kao privatna pobožnost. Ona se multiplicirala i pojedinačno aplicirala na razne nakane, pa je pomalo gubila jasnoću kao izraz zajedništva.

II. vat. koncil iznova dovodi u središte razmišljanja o euharistiji zajednicu i zajedništvo slavljenja. U cilju toga uvodi i koncelebraciju kojom se pruža mogućnost, osobito svećenicima u samostanima, da jasnije dožive euharistijsko zajedništvo.

Prošlo je već dosta pokoncilskih godina, ali se još uvijek stvari u tome nisu dovoljno razbistrile. Još uvijek se čak i na župama slavi misa za misom, samo zato što je primljen stipendij umjesto da se koncelebrira. Servisno služenje mise bez obzira na sudjelovanje naroda još je dosta rašireno po svim našim mjestima. Mislim da dobro organizirano zajedničko slavljenje mise, kako to stečena iskustva potvrđuju, daleko bolje aktivira i potiče i one koji „naručuju” misu. Zbog toga se ne umanjuje broj darovatelja za misne intencije. Nastojanja oko izgrađivanja euharistijskog zajedništva moraju biti poticana uvijek novim motivima.

III. ZAHTJEVI I MOGUĆNOSTI KAO ZAKLJUČAK

Nakon nizanja problema prirodno je postaviti pitanje postoje li kakve mogućnosti. Za mene su nekakve mogućnosti i sami zahtjevi koje uočavam i spoznajemo. Ako ih uočimo i spoznamo na raznim razinama pastoralnih struktura, ako to postane zajednička spoznaja što većeg broja pastoralnih djelatnika, otvaraju se veće mogućnosti i nade za uspjeh.

Kao malo rezimiranje cijelog dosadašnjeg izlaganja volio bih da smo zajednički uočili i zaključili:

1. U sadašnjoj situaciji naših zajednica potrebna je nova evangelizacija i kateheza za euharistiju, tako da ona prožme život te iznova postane *potreba* kršćana za njihov ljudski rast i simbol identifikacije s Kristom u Crkvi.

Za naš redovni posao katehizacije bilo bi vrlo korisno usvojiti ponudu *katehetskog okvira* koji nam se daje u samom misnom obredu, osobito u euharistijskim molitvama. U našim je prilikama to naročito zgodno, jer ionako moramo gajiti oblik župne kateheze, koji silom samih praktičnih okolnosti mora biti vezan uz liturgiju. Na dosta se mjesta ionako katehizira uz nedjeljnu misu.

2. *Inicijacija* – riječ koju još nismo dosta udomačili. Sama svijest o procesu kršćanske inicijacije unutar kršćanske zajednice još se, tako reći, nije ni počela razvijati. Oslanjamo se na spontano ulaženje u crkvenu zajednicu rađanjem u kršćanskoj obitelji, iako već odavna vidimo teške probleme u vezi s obitelji i njenom ulogom u inicijaciji.

Upravo euharistija „privodi čovjekovu kršćansku inicijaciju k punini...”²⁶ Zato bi priprema djece u našim okolnostima morala zadobivati karakter toga procesa. Sada pripremamo djecu za prvu pričest i obično se na tome zaustavimo. Kasnije mlada čovjeka pripremamo i za ostale sakramente, pretpostavljajući da je u euharistijsku zajednicu dovoljno uveden time što je pripušten pričesti. Bilo bi potrebno ulaženje u euharistijsku zajednicu razraditi na stupnjeve prema životnim dobima. Jasno da bismo istraživanjem sadašnje prakse morali doći do provedivih modela.

²⁶ *Večera Gospodnja*, br. 7.

Isto se tako u vezi s inicijacijom mora ozbiljnije uzeti činjenica da u sadašnjim prilikama ipak svi koji su u ranom djetinjstvu prošli kroz pouku prve pričesti, nisu više sposobni za pravu euharistiju. Možda bismo u župama mogli poticati neku vrstu neokatekumenata za ožvljenje euharistijske vjere. Istodobno bismo mogli pastoralno revalorizirati slavljenje riječi Božje za one koji još nisu sposobni za punu euharistiju. To znači da bismo u nedjelju bar na jednom mjestu mogli imati službu riječi primjerenu potrebi i mogućnosti onih koji su još na putu k punoj euharistiji.

3. *Neka praktična pravila za režiju mise* – Prije svega voditi računa o *skupu* (zajednici), njegovom duhovnom, kulturnom i socijalnom profilu, o prigodi i okolnostima slavljenja.

– Svećenik kao predsjedatelj mora svoju ulogu shvatiti služiteljski u odnosu na taj određeni skup (zajednicu), mora svoje sposobnosti podrediti dobru te konkretne zajednice. On ne smije zamijeniti zajednicu. Zbog toga u zajednici mora pronaći pomoćnike pa makar oni slabije učinili svoj dio nego što bi to on sam učinio. *Ono što spada na druge neka on sam ne čini.*

– Svako euharistijsko slavlje mora uključivati bar minimum svečanosti, mada istovremeno mora težiti za jednostavnošću, primjereno mogućnosti zajednice da se uključi.

– Za svaku misu potražiti mogućnost i odrediti konkretan način animacije da se u samom početku stvori ozračje Gospodinove prisutnosti.

– Dati svemu oblik živog događanja, izbjegavajući teatralnost i izvještačenost. Paziti na stvarnu priopćivost svega što je sadržaj liturgije toga dana.

– Poštivati ritam u samom izvođenju, od početka prema kulminaciji te otpust. Za to predvidjeti način izvođenja (govor, pjevanje, šutnja...) da se izbjegne monotonija a dobije maksimalna izražajnost.

– Posebno pripremiti otpust u kojem se cjelokupno euharistijsko slavlje zgodno uključuje u životne zadatke konkretne zajednice. Ne treba ni spominjati da taj otpust ne smije biti dugačak ili takav da odvuče misli vjernika od onog što su u euharistiji primili.²⁷

4. *Kreativnost.* U novoj liturgiji zdrava i nadahnuti kreativnost postaje iz dana u dan sve nužnija. Nekima se čini premalo mogućnosti za nju, a neki je se boje. Meni se čini da u novoj liturgiji ima dovoljno mjesta i mogućnosti za kreativnost, ali je problem u tome što još uvijek nismo za nju dostatno osposobljeni. Škola i liturgijski odgoj po sjemeništima i samostanima na prvom mjestu moraju učiniti svoj zadatak teološkog produbljivanja liturgije bez čega nema dobre kreativnosti.²⁸ Razni besadržajni „slatkasti” umeci umjesto serioznog, teološki pregnantnog teksta u liturgijskoj knjizi nisu nikakva kreativnost. Biti kreativan podrazumijeva i talent i znanje. Dobra liturgija očito zahtijeva mnogo napora i studija.

27 Više o tome: E. LODI, *Eucaristia*, u Dizionario di pastorale della comunita cristiana, C. Ed. Assisi, 1980., str. 228–230.

28 O problemu kreativnosti opširnije u: JOŽE VESENJAK, *Ustvarjalnost v bogoslužju*, Bogoslovni Vestnik 3/1977., str. 276–285.

5. *Formiranje liturgijskih suradnika* – Potreba liturgijskih suradnika za puno, svjesno i aktivno suslavljenje euharistije u kršćanskoj zajednici svima je evidentno. Sada bi već bilo vrijeme da uz djecu ministrante u župama postoje odrasli suradnici za pripremu i samo izvođenje liturgije. Ponegdje župnik može oko sebe okupiti grupu prikladnih vjernika (osobito mladih) koje uz vlastiti studij može liturgijski formirati. Oni koji su to počeli kažu da imaju uspjeha. U njihovim zajednicama liturgija postaje sve življa. Dakako, nema formiranja liturgijskih suradnika bez intenzivnog duhovnog života, zato ih župnik mora istovremeno uvoditi i u dublji duhovni život.

Uz to što ponegdje župnik može učiniti sam jednako bi važno bilo misliti kako da se formiraju stručni tečajevi za takvu vrstu suradnika. Jasno da bi se takvi tečajevi morali oblikovati prema stvarnom poznavanju liturgijskih pastora u samoj bazi.

* * * * *

Evo, dali smo mali presjek pastoralne djelatnosti s kojom se bavimo ili bismo se morali baviti da euharistija postane središte našeg kršćanskog života.

Na kraju izrazimo nadu da će najavljeni euharistijski kongresi u našoj crkvi sve nas potaknuti da s većim žarom nastavimo produbljenje euharistijske obnove, kako bi životvorna snaga otajstva vjere prožela sve sektore našega života.

ZUSAMMENFASSUNG

Im vorliegenden Artikel werden die Vorbedingungen und die Möglichkeiten der Eucharistiefeyer behandelt. Die pastorale Tätigkeit muss danach streben, dass die Gläubigen aktiv und mit voller Bewusst die Eucharistie feiern könnten. Der Autor möchte aus der pastoralen Erfahrung ausgehend auf einige wichtige Fragen der aktiven Eucharistiefeyer beantworten. Er nimmt zuerst das subjektive (innerliches, geistliches Leben) Leben der Gläubigen in Betracht. Die Gläubigen sollten einen lebendigen Glauben an Jesus Christus und ein lebendiges Bewusstsein der Gemeinschaft haben. Man sollte danach streben, alle Verhindernisse für das Gnadenleben der Gläubigen zu entfernen. Für eine aktive Mitfeier der Eucharistie ist auch eine gewisse kulturelle Vorbereitung notwendig. Danach, im zweiten Teil, behandelt der Autor auch die objektive Seite dieses Problems: die Organisation der Eucharistie, das liturgische Instrumentarium (Bücher, Altäre, Raum usw.), die Organisation der Feste und die Lesbarkeit der Zeichen.